

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Rijnlands model goed voor de middenklasse

Het permanente streven naar politieke verzoening, naar een synthese van de antithesen in het principiële conflict, behoort tot het hart van de Rijnlandse democratie. Zij is van nature georiënteerd op het midden en op de middenklassen. Dit geeft meer garanties voor politieke stabiliteit dan de strijd om ‘de macht van de sterkste’ binnen de Angelsaksische democratieën.

.....
 door Frank Ankersmit

Hoogleraar geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

‘The confrontation we are about to witness will be cruel and implacable, of course, but it will take place largely under the surface of things, insidiously, and with more than a hint of hypocrisy. Such is the nature of family feuds and internecine quarrels, where the adversaries share a common origin. Each of these models belongs to the liberal, capitalist family by right, yet each carries an inner logic which contradicts the other’.¹

1. INLEIDING

In 1991 publiceerde Michel Albert zijn *Les deux capitalismes*.² Uitgangspunt voor het boek was de gedachte dat de Val van de Muur in 1989 het bewijs leverde dat er geen alternatief was voor de democratie. En dat nu niet langer de urgente vraag was of men voor of tegen de democratie moest zijn, maar welke vorm van democratie de voorkeur verdient.

Alberts verrassende stellingname was dat we veel te gemakkelijk spreken over ‘de (Westerse) democratie’, dat we daarmee uit het oog verliezen dat je democratieën in alle soorten en maten hebt en dat het daarom nogal kan schelen over welke vorm van democratie je het in feite hebt. Meer in

het bijzonder: er is, zijns inziens, een wereld van verschil tussen enerzijds de Angelsaksische democratieën (Verenigde Staten, Groot-Brittannië) en de zogenoemde Rijndemocratieën (Japan en de democratieën van het Europese Continent). En waarbij Albert onomwonden zijn voorkeur uitspreekt voor ons soort van democratie: *‘With the collapse of communism, it is as if a veil has been suddenly lifted from our eyes. Capitalism, we can now see, has two faces, two personalities. The neo-American model is based on individual success and short-term financial gain; the Rhine-model, of German pedigree but with strong Japanese connections, emphasizes collective success, consensus and long term concerns. In the last decade or so, it is this Rhine-model – unheralded, unsung, and lacking even nominal identity papers – that has shown itself to be the more efficient of the two, as well as the more equitable’*³

* * *

Wanneer Albert hier over het kapitalisme spreekt, dan heeft hij ook de democratie op het oog. De begrippen democratie en kapitalisme zijn in

De begrippen democratie en kapitalisme zijn in Alberts boek veelal inwisselbaar vanuit de overtuiging dat beide een bepaald ethos of een bepaalde mentaliteit gemeen hebben

Alberts boek veelal inwisselbaar. Uiteraard weet hij dat de democratie een politiek systeem is en het kapitalisme met de economie van doen heeft. Maar in zijn boek opereert hij vanuit de (Tocquevilliaanse) overtuiging dat beide een bepaald ethos of een bepaalde mentaliteit gemeen hebben. En het is juist dit ethos of deze mentaliteit waar het hem om gaat; en die tevens de inzet zal zijn van het betoog hierna.

Alberts boek beleefde na publicatie een kortstondig succes. Zijn onderscheid tussen de Angelsaksische democratie en de continentale of Rijnlandse democratie is nooit helemaal van de agenda van de politieke reflectie afgevoerd. Toch raakte het boek toch snel in de marge van de belangstelling. Reden is dat de harde feiten Alberts lofzang op het Rijnlandse model al snel leken te weerleggen; en dat verleidde velen tot de evidente *non sequitur* dat daarmee ook het onderscheid dat hij maakte aan belang zou hebben ingeboet.

Wat de empirische kritiek op Albert betreft, hij had Japan ook tot de Rijnlandse democratieën gerekend. Maar zelfs toen hij nog aan zijn boek schreef, was de Japanse economie al in een dip geraakt, waar zij nog steeds niet helemaal van bekomen is. Dus zo goed deden die Rijnlandse democratieën het blijkbaar helemaal niet. Belangrijker nog, na 1995 begon de onder

Reagan en Thatcher al gestarte neoliberale revolutie pas echt aan haar wereldwijde zegetocht. De Amerikaanse economie ging van hoogtepunt naar hoogtepunt, terwijl de Rijnlandse economieën daar maar sloom en moeizaam achteraan sukkelden en hun zwakke performance nog verder werd ontsierd door het maar niet eindigende, onmachtige gemodder en gekibbel binnen de Europese Unie. Het Rijnlandse model, dat is de EU. En dat is bepaald niet iets om over naar huis te schrijven. Aldus redeneerden velen. Het was duidelijk: Albert zat er grandioos naast en de Rijnlandse democratieën konden maar beter zo snel mogelijk hun failliete model inruilen voor het Angelsaksische neoliberalisme.

Maar nu, anno 2008, is dat lang niet zo duidelijk meer: in de kredietcrisis ontmoette het Angelsaksische neoliberalisme zijn Nemesis, en de werkelijk pijlsnelle ontakeling van de VS als supermacht bevestigt dat hier een onomkeerbaar proces plaatsvond. Hier is een systeem kennelijk op zijn grenzen gestoten. Het is waar, de onvoorstelbare incompetentie van de regering-Bush heeft het allemaal veel erger gemaakt dan nodig was; maar dat neemt niet weg dat die ontakeling van de VS de evidente sporen draagt van dat neoliberalisme. Wat Albert in bovenstaand citaat zelf al hekelde als het kortetermijndenken van het neoliberalisme, en de cultuur van het in zo kort mogelijke tijd overal zoveel mogelijk geld uit te slaan, verklaart een goed deel van de déconfiture van het nu bestaande financiële systeem.⁴ Meer nog, een flinke scheut Rijnlands model en wat meer continentaal-Europese degelijkheid lijken een goede remedie voor de huidige kwalen van de VS. En ja, ook voor Europa zelf, voor zover het door het Angelsaksische neoliberale virus werd aangestoken. Er is daarom voldoende reden om Alberts these nog eens goed tegen het licht te houden. Zoals hierna zal blijken, heeft juist dat alles van doen met de plaats van de middenklasse, zowel politiek als sociologisch. Wie het beste voor heeft met de middenklassen, zal ook Alberts lof voor het Rijnlandse model moeten delen; dat is de stelling die ik zal verdedigen.

2. DE HISTORISCHE WORTELS VAN HET VERSCHIL TUSSEN DE BEIDE VARIANTEN VAN DEMOCRATIE

Het is daartoe nuttig om iets dieper te graven dan Albert zelf deed, en om je af te vragen waar dat verschil tussen de Angelsaksische en de Rijnlandse democratieën nu eigenlijk vandaan komt. Dit is vanzelfsprekend een veelomvattende vraag en veel meer dan een heel ruwe schets is hier niet mogelijk. Maar laat ik er in dit verband aan herinneren dat de beide Angelsaksische democratieën — de Britse en de Amerikaanse — ouder zijn dan de continentaal-Europese; en, vooral, dat zij het antwoord waren op een heel

andere politieke uitdaging dan die op het vasteland van Europa. De Britse democratie gaat terug tot de *Glorious Revolution* van 1688 (toen het land definitief koos voor het parlementarisme) en de Amerikaanse naar de jaren 1776-1789 (de jaren waarin de Amerikaanse Constitutie werd geschreven). De politieke uitdaging was in beide gevallen het vorstelijk absolutisme (of wat als zodanig werd gepercipieerd). Het antwoord op die uitdaging was in beide gevallen *government by consent*, om het met de woorden van Locke uit te drukken. Uiteraard een cruciale fase in de wordingsgeschiedenis van de Westerse democratie; niemand zal het een moment willen betwijfelen.

Maar op het Europese continent liggen de zaken ingewikkelder. Inderdaad kun je de Franse Revolutie van 1789 heel goed zien als gelijksoortig aan wat zich eerder voordeed in Groot-Brittannië en de VS. Helemaal waar. Maar na de Franse Revolutie kreeg je de autocratie van Napoleon. Die was in wezen een (tijdelijke) terugkeer naar het vorstelijk absolutisme, zij het vermengd met een aantal veel modernere politieke concepties. Soms leek er zelfs sprake te zijn van een ongemakkelijke mix van absolutisme en volkssoevereiniteit, zoals Napoleon III ('Napoléon le Petit', zoals Marx zei) die een halve eeuw later na zou streven.

Hoe dan ook, het gevolg was dat na de val van Napoleon in 1815 met de Restauratie, en de Bourbons weer op de Franse troon, een nieuwe situatie ontstond die geen equivalent heeft in de Britse en de Amerikaanse politieke geschiedenis. Er is in de geschiedenis van die landen geen jaartal aan te wijzen dat ook maar in de verste verte herinnert aan wat we met 1815 moeten associëren. Frankrijk — eigenlijk heel continentaal Europa — was in 1815 uitgeput en doodmoe van al die zo ongekende en schokkende gebeurtenissen die zich tussen 1789 en 1815 hadden afgespeeld. Zo iets had zich in de Westerse geschiedenis nooit eerder voorgedaan; en al helemaal niet op deze schaal. Niemand voelde daarom ook maar een moment de behoefte opnieuw te beginnen aan die cyclus van 1789 tot 1815. De situatie in 1815 was daarom een heel andere dan in 1789 (of in 1688 en 1776). Hier niet het elan en het toekomstvertrouwen van een herwonnen vrijheid, maar eerder een mismoedig 'wat nu?' Want in 1815 moest weer een nieuw begin worden gemaakt. Napoleons autocratie was ten val gebracht en dat pad was dus zeker onbegaanbaar; een terugkeer naar het *Ancien Régime* was ook onmogelijk (zoals iedereen wel inzag, met uitzondering van een aantal wrokkige aristocraten over wie Chateaubriand zo snedig opmerkte dat zij van het recente verleden 'niets vergeten en niets geleerd hadden'). En aan een herhaling van de Franse Revolutie met haar guillotines en haar eindeloze oorlogen, had al helemaal niemand behoefte, behalve dan een paar onverbetterlijke radicalen in de *lunatic fringe* van de samenleving. Maar wat dan in hemelsnaam wel? Dat was de uitdaging waar Frankrijk — en heel

continentaal Europa waar Napoleon zijn sporen had nagelaten — toen voor stond en waaruit onze continentale democratieën zijn geboren. Een uitdaging die uiteraard een totaal andere was dan die van 1688 of van 1776. En die ook zou leiden tot een wezenlijk ander soort van democratie dan in Groot-Brittannië en de VS.

3. EEN NIEUWE POLITIEKE LOGICA

Beslissend is hier de plaats die beide vormen van democratie inruimen voor verdeeldheid onder de bevolking. Binnen de logica van de Angelsaksische democratieën is daar eigenlijk geen ruimte voor. Immers, deze de-

*Binnen de logica van de
Angelsaksische democratieën
is geen ruimte voor
verdeeldheid onder de
bevolking*

mocratieën zijn geboren uit het vrij algemeen gedeelde verzet tegen wat men ervoer als de autocratie van een absolute monarch. Het politiek relevante deel van de natie stond in beide gevallen min of meer en bloc tegenover een gehate monarch. Dat niet allen daarin konden meegaan, werd zoveel mogelijk onder de tafel geveegd. Want dat gegeven kon het

verzet tegen de absolute monarch alleen maar verzwakken. Vandaar dat de Angelsaksische democratieën een sterke hang hebben naar een tweepartijensysteem, en waar de partij die de meerderheid heeft in zekere zin de erfgenaam is van zowel het verzet tegen de absolute monarch als van de politieke macht die de monarch werd afgepakt. De minderheidspartij is daarentegen een politieke irrelevantie, net als degenen die in 1688 en 1776 de tekenen des tijds niet verstonden en Jacobus II en George III bleven steunen. Vandaar dat men in de Angelsaksische democratieën de (politieke) meerderheid altijd zo buitenproportioneel bevoordeelt boven de minderheid. Vandaar ook de voorkeur voor een districtensysteem en voor het principe *first past the pole* of het *the winner takes all*. Vandaar ten slotte dat er in de Angelsaksische politiek tot op de huidige dag sprake is van een bepaalde hardhandigheid tegenover de minderheid — die wij als ‘Rijnlanders’ onvoldoende herkennen — en die haar zijn oorsprong heeft in wat de politieke situatie in die landen ooit was, drie eeuwen geleden.

Dit was in 1815 allemaal heel anders. Het continentale Europa in die tijd was politiek tot op het bot gepolariseerd: elke bevolkingsklasse had haar eigen herinneringen bewaard aan die zo tumultueuze jaren tussen 1789 tot 1815 en daaraan haar eigen politieke overtuigingen, en vooral haar eigen angsten en verwachtingen overgehouden. De kloof was diep, breed

en onoverbrugbaar. De politieke uitdaging van 1815 was daarom vooral te voorkomen dat het vuur opnieuw in de pan zou slaan en die noodlottige cyclus van revolutie, burgeroorlog en oorlog zich zou kunnen herhalen. De revoluties van 1830, 1848 en 1870 bewijzen dat die angst niet ongegrond was. Niet het verzet tegen de monarch, maar de verdeeldheid van de natie was daarom de grote politieke uitdaging van 1815; dat zou de hele eeuw zo blijven en die polarisatie zou met de titanenstrijd tussen kapitaal en arbeid aan het einde van de eeuw nieuwe extremen bereiken. Dáár ligt de bron van de verschillen tussen de Angelsaksische en de Rijnlandse democratieën die de laatste dwong tot de aanvaarding van een geheel nieuwe politieke logica.

De oplossing waarvoor men koos was de zogenoemde *juste milieu*-politiek, steeds zoeken naar het juiste midden en het juiste evenwicht tussen de elkaar bestrijdende grote krachten en politieke principes. Alleen door handig te manoeuvreren, en steeds te geven wat de geest van de tijd verlangde, zou men politieke rampen kunnen voorkomen, aldus was de overtuiging. De fraaiste verwoording van die politiek werd gegeven door de (doctrinaire liberale⁵) Franse politicus François Guizot (1787-1874), die er min of meer de uitvinder van was: *‘Il n’y a dans la Révolution qu’erreur et crime, disaient les uns; l’Ancien Régime avait raison contre elle; - la Révolution n’a péché que par excès, disaient les autres; ses principes étaient bons; mais elle les a poussés trop loin; elle a abusé de son droit. Les doctrinaires repoussèrent les unes et les autres de ces assertions; ils se défendirent à la fois et du retour aux maximes de l’Ancien Régime, et de l’adhésion, même spéculative, aux principes révolutionnaires. (...) Appelés tour à tour à combattre et à défendre la Révolution, ils se placèrent, dès l’abord et hardiment, dans l’ordre intellectuel, opposant des principes à des principes, faisant appel non seulement à l’expérience, mais aussi à la raison. Ce fut ce mélange d’élévation philosophique et de modération politique, à ce respect rationnel des droits et des faits divers, à des doctrines à la fois nouvelles et conservatrices, antirévolutionnaires sans être rétrogrades que les doctrinaires durent leur importance comme leur nom.’⁶*

(‘Er is in de Revolutie niets dan misvatting en misdaad en het gelijk lag geheel bij het *Ancien Régime*, aldus redeneerden sommigen; anderen zeiden, de Revolutie zondigde door te ver te gaan, haar principes waren goed, maar zij heeft die te ver doorgedreven, zij heeft misbruik gemaakt van haar goede recht. De doctrinaire liberalen verwierpen zowel de ene als de andere redenatie, en zij verzetten zich zowel tegen de terugkeer naar het systeem van het *Ancien Régime* als tegen een zelfs maar hypothetische aanvaarding van de revolutionaire principes’ (...)) Door op deze manier zowel de Revolutie te bestrijden als te aanvaarden, plaatsten de doctrinaire liberalen zich vanaf het begin en zonder aarzeling in het intellectuele debat, en waarbij zij steeds

principes tegenover principes stelden en daarbij niet alleen een beroep deden op de politieke ervaring, maar ook op de Rede. Het was deze vermenging van filosofische overpeinzing en politieke gematigdheid, dit door de Rede afgedwongen respect voor het recht en het politieke feit, deze vermenging van nieuwe met behoudende doctrines (die antirevolutionair waren, maar zonder reactionair te zijn) — waaraan de doctrinaire liberalen zowel hun belang als hun naam ontleenden' [vertaling F.A.]).

Men kan die *juste milieu*-politiek omschrijven als de politiek van een principiële principeloosheid, in de zin dat men steeds bereid moest zijn om met tegenstanders over zijn politieke principes te onderhandelen. Onwil om dat te doen, ideologische en politieke starheid konden al gauw alle demonen uit het verleden weer tot leven wekken, zoals Karel x in 1830 ervoer, Louis Philippe (en Guizot!) in 1848 en Napoleon III in 1870. Vandaar dat continentaal Europa het Angelsaksische tweepartijensysteem wel moest verwerpen als de permanente katalysator van sociale onrust, zoniet van revolutie, en de voorkeur moest geven aan een meerpartijensysteem met coalitieregeringen. Dit hebben we nog steeds in continentaal Europa en daarin klinken dus nog steeds de schokken na van 1789.

4. DE DEMOCRATIE EN DE MIDDENKLASSEN

Het zal nu duidelijk zijn dat de middenklassen in de Rijnlandse democratieën een veel betere biotoop hebben en dat die betere garanties bieden voor het voorspoedig voortbestaan van de middenklassen dan de Angelsaksische democratie. Guizots notie van het *juste milieu* is hier illustratief.

De Rijnlandse democratie is de politieke uitdrukking van het sociologische gegeven van het primaat van de middengroepen

Inderdaad, in het continue zoeken naar een politiek compromis tussen extremere politieke standpunten, komt men onvermijdelijk ergens in het midden uit. En van dat politieke midden kan men wel aannemen dat dit zal corresponderen met de politieke wensen en standpunten van de middenklassen. Er is dus een natuurlijke alliantie tussen de Rijn-

landse democratie en de middengroepen. Anders gezegd, die Rijnlandse democratie is de politieke uitdrukking van het sociologische gegeven van het primaat van de middengroepen.

De Angelsaksische democratie streeft daarentegen bovenal naar een herkenbare meerderheid en de marginalisering van de daartegenover liggende minderheid. Het zoeken naar het compromis en het *juste milieu* is

dan juist contraproductief, omdat men dan aan de minderheid, die men bestrijdt, meer concessies moet doen dan nodig en wenselijk is. In de praktijk zal dit leiden tot een tweepartijensysteem, waarbij elke partij weliswaar haar basis in het centrum heeft, maar waarbij men steeds zoveel mogelijk naar links of naar rechts zal hangen als het behoud van die basis in het centrum toelaat. Binnen de logica van de Angelsaksische democratie zal dat centrum daarom doorgaans als een hinderlijk blok-aan-het-been worden ervaren: men kan weliswaar niet zonder om de nodige electorale massa te genereren, maar dat frustrereert steeds het verlangen om tegemoet te komen aan de sociale groepen die buiten dat centrum liggen. Het centrum en de zich daar bevindende middenklassen zijn een dood gewicht dat men — helaas — steeds moet meeslepen. Maar het ware hart van de Angelsaksische politieke partijen ligt bij de excentrische sociale groepen en niet in het midden. De politiek in de Angelsaksische landen zal daarom steeds zwenken tussen de (in onze ogen) extremere vormen van links en rechts. De Engelse politieke geschiedenis van zeg 1950 tot en met Thatcher, is daarvan een goede illustratie. Zoals ook in de VS het rechtsextremisme van de Republikeinse partij van George Bush, waarbij men mag verwachten dat de pendel een heel eind in de andere richting zal gaan wanneer Barack Obama eind dit jaar de verkiezingen wint.

Maar in het midden blijft die pendel zelden lang staan (terwijl die daar in de Rijnlandse democratieën soms juist te lang blijft hangen). Dit verklaart tevens waarom Groot-Brittannië en de VS altijd zozeer klassenmaatschappijen gebleven zijn: men zocht immers in de politiek vooral de belangen te bevorderen van die excentrische sociale groepen (arbeiders of elite), wat paradoxalerwijs hun voortbestaan juist bestendigde. Wij zijn geneigd dat niet te herkennen, omdat voor ons de bevordering van de belangen van bijvoorbeeld de arbeidersklasse vanzelfsprekend neerkomt op hun emancipatie en opname in de middenklassen. Maar daar was het bijvoorbeeld *Labour* in de tijd van de premiers Wilson en Callaghan helemaal niet om te doen. A fortiori geldt dat nog nog voor de vakbonden; die dachten niet aan emancipatie, maar streden uitsluitend voor de belangen van de arbeider. En dat is iets anders, zoals de PvdA hier tot haar ontsteltenis ontdekte, nadat die partij met zoveel succes de leden van de arbeidersklasse had getransformeerd tot typische vertegenwoordigers van de middenklassen. De VS en Groot-Brittannië hebben daarentegen nog steeds een omvangrijk proletariaat, hoewel dat proletariaat sociologisch gezien een geheel andere samenstelling heeft dan het arbeidersproletariaat uit de hoogtijdagen van de strijd tussen kapitaal en arbeid.

Ook daar ligt de oorzaak van een misverstand dat bij ons leeft over de Angelsaksische wereld. De uitspraak dat de VS een klassenmaatschappij is,

klinkt kras en onwaarschijnlijk, omdat wij dat begrip altijd associëren met de klassen of standen die wij kennen uit ons West-Europese verleden, zoals adel, clerus, leger, bourgeoisie of arbeider. En ja, daarvan is in de VS (bijna) even weinig (of veel) sprake als op het Europese continent. Maar men moet bedenken dat men in de VS in de loop der tijd allerlei nieuwe vormen van proletariaat heeft uitgevonden, lopend van de Europese immigranten, via de zwarte bevolking tot en met de Mexicanen en de Latino's van nu. Als men het begrip in die zin oprekt, kan men niet onder de constatering uit dat de VS ook hedentendage een omvangrijk en rijk gevarieerd proletariaat bezit. Veel groter althans dan in Europa. Men vindt dat in de VS ook veel minder zorgelijk dan op het Europese continent, wat trouwens ook geldt voor degenen die door het lot zelf tot dat proletariaat werden veroordeeld. Een gegeven dat voor de continentaal-Europese bezoekers van de VS een permanente bron van verbazing is; en waarin zich, opnieuw, het gegeven manifesteert dat wij 1789 hebben meegemaakt en de VS niet.

5. CONCLUSIE

Ik kom tot een conclusie. Michel Albert had gelijk met zijn stelling dat het noodzakelijk is om te onderscheiden tussen twee varianten van de democratie (of het kapitalisme): de Angelsaksische en de continentaal-Europese variant. Wat beide scheidt, is de ervaring van 1789, van de Franse Revolutie. De Angelsaksische democratieën zijn, om zo te zeggen, *Ancien Régime*-democratieën, terwijl de Rijnlandse democratieën postrevolutionair zijn ('romantisch', zo men wil), in de zin van het soort van democratie dat naar recht en rede zoekt in een politiek sterk gepolariseerde samenleving. De Franse Revolutie gaf aan de naties van het West-Europese continent een traditie mee van politieke polarisatie, die men in die mate in de Angelsaksische landen nimmer heeft gekend. Het permanente streven naar politieke verzoening, naar een synthese van de antithesen in het principiële conflict, behoort daarom tot het hart van de Rijnlandse democratie; terwijl het politieke conflict in het Angelsaksische model veeleer aanleiding is tot een krachtmeting, tot een soms ruwe en met alle middelen gevoerde strijd om simpelweg vast te stellen wie de sterkste is. Welnu, de synthese streeft steeds naar het midden, naar het *juste milieu*, om met de doctrinaire liberalen te spreken, terwijl er in het Angelsaksische geen strikte noodzaak is om bij het midden uit te komen; dat kan, maar hoeft niet. Daar ligt het verschil tussen beide varianten van democratie. En dat verklaart waarom de democratieën van het West-Europese continent zich, anders dan de Angelsaksische democratieën, van nature altijd oriënteren op het midden en op de middenklassen.

Wat overigens in het geheel niet uitsluit dat die middenklassen soms de meest verbijsterende escapades uithaalden en zelf soms tot een ongekende radicalisering in staat bleken. Denk aan de Duitsers onder Hitler; zonder de aanhang die hij juist onder de middenklassen had, hadden we van Hitler en zijn abjecte naziregime nooit gehoord. Het is daarom onjuist dat men in de middenklassen altijd en onder alle omstandigheden de grootste politieke wijsheid kan vinden. Ook de middenklassen kunnen op een verschrikkelijke manier op hol slaan. Geen sociale klasse heeft de politieke wijsheid in pacht. Helaas. Was dat anders, dan zouden we de politiek tot de sociologie kunnen reduceren. Men kan daarom ook niet volhouden dat een democratie die een natuurlijke affiniteit heeft met de middenklassen, altijd is te verkiezen boven een democratie waar dat niet zo is.

Dit neemt niet weg dat op hol slaande middenklassen in de geschiedenis slechts zelden voorkomen, terwijl ophol slaande elites eerder regel dan uitzondering zijn. De geschiedenis kent eigenlijk geen voorbeelden van een regime van de laagste sociale klassen; en men zou met Mosca en Pareto een redenering kunnen opzetten om aan te tonen dat dat ook per definitie onmogelijk is. Van een oordeel over de gevaren van een dergelijk regime en over de kans dat het ontspoorde, moet men zich dus onthouden.

Maar als dit alles dan zo is, dan lijkt het redelijk om de voorkeur te geven aan regimes die aansluiting zoeken bij de middenklassen boven regimes die dat niet doen. En daarmee wordt het pleit beslecht ten gunste van de Rijnlandse democratie en ten nadele van de Angelsaksische democratie. Eigen roem stinkt, zegt men wel. Maar in dit geval mogen we ons dus terecht gelukkig prijzen en moeten we er maar het beste van hopen voor onze Engelse en Amerikaanse vrienden.

In de passage uit Alberts boek die boven dit artikel staat, zegt hij te verwachten dat de toekomst een concurrentiestrijd te zien zal geven tussen de beide soorten van democratie. Wanneer hij daarbij denkt aan Europa en de VS lijkt dat een beetje overdreven; zover zal het toch wel niet komen. En we konden elkaar in de toekomst nog wel eens nodig hebben. In hetzelfde citaat zegt hij ook dat beide soorten van democratie contradictoer zijn — maar waarom zouden ze niet van elkaar kunnen leren? Wij hebben toch zelf een flinke dosis van het Angelsaksische model in ons politieke systeem geïntroduceerd? En wie George Bush de laatste jaren heeft zien opereren, kan niet aan de conclusie ontkomen, dat de Amerikanen er goed aan deden hun Constitutie eens goed op de helling te zetten (zoals Thomas Jefferson al aanriep om dat met een zekere regelmaat te doen). En dan valt er wellicht ook iets te leren van de continentaal-Europese ervaringen met de democratie.

Zeker zo interessant is het om de democratie als exportartikel te bezien en wanneer we Alberts concurrentiestrijd tussen beide vormen van democratie

daarop betrekken. India is al een democratie en China is zeker op weg (verge-
lijk het huidige China met dat van amper twintig jaar terug). En dan zal het

*We zouden er goed aan doen
bij de regeringen van jonge
democratiën te pleiten voor
ons Rijnlandse model*

erom spannen of die landen kiezen
voor de Angelsaksische of de Rijn-
landse democratie. We zouden er
goed aan doen bij de regeringen van
die landen — en van andere jonge
democratiën — een goed woordje te
doen voor ons Rijnlandse model. Dit
kan een groot verschil maken voor

de toekomst. Ietsje meer de nadruk daarop en ietsje minder op dat beleren
over de mensenrechten zou misschien geen kwaad idee zijn.

Noten

- 1 M. Albert, *Capitalism against capita-
lism*, Londen 1993; 19.
- 2 M. Albert, *Les deux capitalismes*, Parijs
1991.
- 3 Albert, *Capitalism*; 18, 19.
- 4 Sommige passages in het boek zijn
bepaald visionair: daar voorspelt Albert
al in 1991 de rampen die zich de laatste
jaren in het financiële systeem voltrok-

ken. Zie bijv. Albert, *op. cit.*; 34, 35, 44,
45, 50-54, 59-61 en (voorall!) 64, 65.

- 5 Hier is sprake van de groep van de zoge-
noemde doctrinaire liberalen waartoe
Guizot behoorde. En waarbij ik beklem-
toon dat die naam, helaas, buitenge-
woon misleidend is. Door hun politieke
souplesse waren zij juist bij uitstek
ondoctrinair.
- 6 F. Guizot, *Mémoires pour servir à
l'histoire de mon temps*